

RECEPCIJA DALMATINSKIH PISACA U SLAVONSKOJ KNJIŽEVNOSTI XVIII. STOLJEĆA. JOSIP STOJANOVIĆ I MARKO MARULIĆ

Ivica Matičević

I.

U svom djelu *Slavonska književnost u XVIII. vijeku* Branko Drechsler (Vodnik) iznosi tvrdnju kako se brodski franjevac Josip Stojanović u svom radu oslanjao na djela Marka Marulića.¹ Naime, obje su Stojanovićeve »sitne knjižice u stihovima: 'Tužba duše i tila osuđena' (Budim, 1794.) i 'Uspomena općenskoga suda' (Budim, 1795.), u tijesnoj vezi s reakcijom protiv volterovskih ideja ovoga

¹ Drechsler (Vodnik), Branko: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija*. Naklada Knjižare M. Breyera. Zagreb, 1907.

Josip Stojanović rođen je u Brodu, godina nepoznata, a umro je u Vukovaru 1814. godine. Franjevac, studirao teologiju u Bolonji. Kada je 1778. godine buknuo rat s Pruskom zbog bavarskog nasljedstva, pošao je Stojanović u rat kao vojni kapelan graničarske brodske regimente, a sudjelovao je s gradiškom regimentom i u turskom ratu potkraj vlade Josipa II. Smatran je za jednog od najboljih propovjednika i retoričara svoga vremena. Tiskao je dva djela govorničke proze: *Dvostruka ljubav otvorena u prikazalištu, kada O. M. Milošević pedesetu godinu svojega misništva s posvetilištem ponovi* (Osijek, s.a.), i *Smrt priuzvišenoga gospodina Gedeona Laudona, navištena vojnikom slavne regemente gradiške u Sleziji u selu Širmovic* (Budim, 1794.).

Za nas su ovdje najvažnije dvije nabožne pjesme kojima na naslovnoj stranici stoji, kod prve: *Tužba duše i tila osuđena koja se, kako niki govore, u snu svetom Bernardu prikaza. Složena i ispisana od Josipa Stojanovića, Brođanina, reda svetoga Franceska. godine 1791. U Budimu, slovima Mudroskupštine kraljevske. 1794.*, odnosno kod druge: *Uspomena općenskoga suda prikazana bogoljubnome puku kerstjanskom od Josipa Stojanovića, reda s. Franceska države s Ivana Kapistrana, godine 1795. U Budimu, slovima Mudroskupštine kraljevske. 1795.*

Josip Jakošić u svome djelu *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae, anno 1795. conscripti (cum continuatione a. 1830)*, ed. Šrepel u Građi II, str. 116–153., spominje još dvije Stojanovićeve pjesme na latinskom jeziku o vojevanju gradiške regimente, ali su obje pjesme zagubljene.

doba², pa se Stojanoviću logično nametnuo Marulić koji je, nastavlja Vodnik, »u nas koncem XV. vijeka bio predstavnikom crkvene reakcije protiv renaissance.«³ Slijedi zatim poredba Stojanovićevih dviju pjesama s Marulićevim prikazanjima: *Tužba duše i tila osuđena* sučeljena je Marulićevu prikazanju *Govorenje sv. Bernarda od duše osujene*, dok je *Uspomena općenskoga suda* uspoređena s Marulićevim *Prikazanjem od nevoljnoga dne*. Prije nego što iznesemo rezultate Vodnikove analize, koju ćemo pokušati nadopuniti i nekim našim zamjedbama, spomenut ćemo da drugi književni povjesnici koji se bave slavonskom književnošću ne pridaju previše pažnje eventualnim suodnosima Stojanovića i Marulića. Jedini koji se može bitno osvrće na Vodnikove teze jest Tomo Matić, ali kako njegova tvrdnja da Stojanovićeva djela nisu u izravnoj vezi s Marulićevim djelima nije potkrijepljena baš nikakvim književnopovijesnim ili analitičkim argumentima, to ju i ne treba uzimati kao relevantnu.⁴ Krešimir Georgijević pak potpuno preuzima Vodnikove ocjene i rezultate analize⁵, dok Josip Forko u svom pregledu slavonske književnosti uopće ne razmatra pjesnički segment Stojanovićev, već hvali njegovu govorničku prozu iz koje donosi i veće ulomke⁶. Mihovil Kombol napominje kako je Stojanović u XVIII. stoljeću nastavio tradiciju obrade srednjovjekovnih dijaloga, tzv. prenja o duši i tijelu u svrhu obrane od nadirućih jozefinskih ideja. Kombol doduše tvrdi kako se svojim obradama Stojanović kreće u misaonim okvirima Marulićeva vremena, ali ne i da su njegove obrade u ikakvoj vezi s dvama, kako ih Kombol naziva, »s talijanskog prevedena splitska prikazanja s eshatološkim motivima«.⁷ Slavko Ježić tek rezimira kako dvije Stojanovićeve pjesme nemaju nikakve književne vrijednosti te da su intencionalno pisane protiv prosvjetitelja.⁸

Naposljetku, dakle, ostaje Vodnik kao jedini književni povjesnik koji izričito tvrdi da se Stojanović oslanja na Marulića i koji, što je još važnije, jedini analitički pokušava argumentirati tu svoju tvrdnju. Rezultate njegove komparacije pokušat ćemo ovdje unekoliko nadopuniti pojmovnikom što se u posljednje vrijeme rabi u okviru proučavanja fenomena intertekstualnosti, posebice stoga što se hrvatski prinosi u tom proučavanju mogu sasvim mjeriti europskim obzorima.⁹

² Vodnik, str. 53.

³ Isto, str. 54.

⁴ Matić, Tomo: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*. Zagreb, 1945., str. 65.

⁵ Georgijević, Krešimir: *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb, 1969., str. 265/266.

⁶ Forko, Josip: *Crtice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću*, I–IV. Osijek, 1884–1888. O Stojanoviću vidi: II, str. 46–51.

⁷ Kombol, Mihovil: *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*. Zagreb, 1961., str. 53 i 348.

⁸ Ježić, Slavko: *Povijest hrvatske književnosti od početka do danas. 1100–1941*. Zagreb, 1944., str. 179.

⁹ Tu ponajprije mislim na pojmovnik što ga u svom djelu *Teorija citatnosti* (Zagreb, 1990.) razrađuje Dubravka Oraić-Tolić, odnosno na pojmove iz dvaju zbornika: *Inter-*

II.

Ono što se odmah uočava kada se u suodnos stavi tekst Stojanovićeve *Tužbe duše i tila osuđena* i Marulićeva prikazanja *Govorenje sv. Bernarda od duše osujene* jest njihova metrička forma. Izmjena izvornih osmeraca u dvostruko rimovane dvanaesterce posljedovala je u Stojanovićevu tekstu predominacijom narativne matrice koja ima vrlo malo od dramske dinamičnosti Marulićeva teksta. Stojanović je od Marulićeva prikazanja napravio stihovanu narativnu formu koja je znatno oslabila dijalošku napetost koju osjećamo u sučeljenju duše i tijela iz Marulićeva izvornika. Vješto dramsko vezanje osmeračkih redaka u tiradama Marulićevih likova suprotstavljeno je dvanaesticima kojima Stojanovićevi likovi pokušavaju argumentirati svoje stavove. Ipak, metrika u žanrovskom smislu ne bi značila mnogo da nije dio cjelovite izmjene predstavljačkog u pripovjedno. Da je Stojanović *zatr'o oblik reprezentacije* vidi se već na samom početku Stojanovićeve pjesme koja ne započinje didaskalijskom najavom scenskog govorenja Sv. Bernarda, kako je to u Marulića (*Počinja Bernardo sveti svrh suda jedne duše* Slišće dobro ljudi umrl...)¹⁰, već su čitatelji u kontekst zbivanja uvedeni pripovjedno (»U najbolje vrijeme ob noć kad sva biše / Mirna, i od zime ptičice se kriše...«)¹¹. Sadržaj Marulićevih didaskalija Stojanović će u potpunosti uklopiti u svoju narativnu fakturu, bez grafičkog rezlikovanja između opisa okolnosti situacije i postupaka pojedinih likova odnosno najave njihova neposrednog govora. Dvanaesterci se pouzdano nižu od početka do kraja Stojanovićeve pjesme, ne dopuštajući nikakav formalni diskontinuitet funkcionalizacijom eventualnih naputaka za scensko izvođenje. Stojanovićevim ukidanjem razlikovanja između proze didaskalija i stihova neposrednog govorenja likova, kako je to u Marulića, ukinuti su i eksplicitni žanrovski signali dramskog diskursa, a Sv. Bernard je u Stojanovićevu tekstu uveden kao okvirni pripovjedač u trećem licu. Stojanovićevu konverziju dramskog u narativno na temelju izmjene metričke forme, dokidanja didaskalija i uvođenja sveznajućeg pripovjedača posvjedočit će sljedeći izvaci, prvi iz Marulićeva teksta gdje nakon didaskalije počinje neposredno obraćanje »duše k telu«:

*Svršivši govoren' je sveti Bernardin, tada dojde
duša k telu z dvimi djavli i poča vele gorko*

tekstualnost & intermedijalnost. Ur. Zvonko Maković et al. Zagreb, 1988. i *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*. Ur. Dubravka Oraić-Tolić i Viktor Žmegač. Zagreb, 1993.

Inače, o vrijednostima teorijskog propitivanja fenomena intertekstualnosti u radovima hrvatskih teoretičara pogledati kritičko-sintetski rad Morane Čale-Knežević »Intertekstualnost i autoreferencijalnost u hrvatskih književnih teoretičara«; časopis *Quorum*, Zagreb, br. 2/1995, str. 109–145.

¹⁰ Marulić, Marko: *Govorenje svetoga Bernarda od duše osujene*, str. 185., u: Marulić, Marko: *Drame*. Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1986., str. 185–210.

¹¹ Stojanović, nav. djelo, str. 3.

plakati i telo nadjidati, govoreći njemu ovako:

O nevoljna puti moja,
kako prostri uda tvoja?¹²

odnosno iz odgovarajućeg dijela Stojanovićeve teksta gdje nam unutrašnji pripovjedač — sv. Bernardin pokušava približiti, kao sveznajući posrednik, prvo obraćanje Duše Tilu:

Pokraj tila ovog odsuđena stoji
Duša, i od novog stanja muke broji:
Jošt svakakom njega tu sramotom tuži,
I jednako svega oštro vičuć ruži.
Je da, veli, nije svit povolji bio
Tebi? od kog prije ništa nisi krio.¹³

Na onim mjestima na kojima se u Marulićevu prikazanju nalaze didaskalije Stojanović uvodi sv. Bernarda kao unutrašnjeg pripovjedača, svjedoka događanja koji su mu se »kako niki govore, u snu prikazali«. Pri kraju svoga pjesmotvora, Stojanović uvodi nakratko i drugi tip pripovjedača, tzv. vanjskog pripovjedača, koji signalizira završetak događanja koje je predočio Sv. Bernard:

Kada smotri dosta u snu, tad se preznu,
Izvan sebe osta, i od sna izčeznu:
Zatim ruke pruži zazivajuć Boga,
Da s' tom ne naruži mukom slugu svoga.¹⁴

Stvara se jedna zanimljiva perspektiva pripovjedača koja nalikuje koncentričnim krugovima: vanjski pripovjedač prikazuje poziciju sv. Bernarda, unutrašnji pripovjedač sv. Bernard prepričava događaje svoga sna čiji su dio i neposredna dijaloška sučeljenja Duše, Tila i Đavola u kojima oni, iz svoje perspektive, podastiru argumente za svoja djela i namjere u zemaljskom životu. Dijaloška forma između Duše i Tila doduše postoji, ali je sasvim pod nadzorom čvrstog narativnog okvira dvostrukog pripovjedača.

Stojanović, kako to zamjećuje Vodnik, u potpunosti slijedi Marulićev tijek zbivanja: »Sveti Bernardo govori o svojoj viziji i ona se umah otvara pred našim očima: duša pristupa k mrtvome tijelu i svaljuje na nj svu krivnju sa svoje nesreće, a onda tijelo odgovara duši... Tada se opet diže duša: priznaje, da je kriva, što nije suzbijala pohote tijela, ali ni ono nije htjelo da sluša zapovijedi duše.«¹⁵

¹² Marulić, str. 186.

¹³ Stojanović, str. 13.

¹⁴ Marulić, str. 187.

¹⁵ Vodnik, str. 54/55.

Ipak, Stojanović će na samom koncu svoga teksta odstupiti od onog dijela Marulićeva izvornika gdje se sveti Ivan i »diva blažena« obraćaju Isusu ne bi li ipak izmolili oprost grešnoj duši. Utilitarni antiprosvjeteljski duh nagnao je Stojanovića da sasvim ispusti ovaj dio, i da na njegovu mjestu odmah donese pouke sv. Bernarda o grijehu, pokajanju i oprost. Kako Stojanoviću nije stalo do dramskih obilježja njegova pjesmotvora, on zanemaruje ovaj dio koji u dramskom smislu podiže tenziju pred Kristovo izricanje konačne kazne grešnoj duši.

Vodnik dalje zamjećuje da »ovisnost teksta Stojanovićeve od Marulićeve reprezentacije dokazuje sasvim identičan slijed misli i u najvećim detaljima, a zatim pojedine iste riječi, izraze i stihove«. ¹⁶ Čitav je niz mjesta u Stojanovićevu tekstu koji citatno imitiraju Marulićev tekst. Ponajčešće se radi o nepotpunim citatnim intekstima i reminiscencijama stilski i misaono najvažnijih dijelova Marulićeva prikazanja. Pogledajmo nekoliko podudarnih izvadaka iz Marulićeva i Stojanovićeve teksta koji će potvrditi ovu Vodnikovu zamjebku. Marulićeve stihove u kojima Duša podastire cijeli katalog zemaljskih stvari koje je uživalo Tijelo:

Gdi su t' zemlje s vinogradi,
turne, kuće, ke sagrađi?
Gdi su t' perle tere oka
mnoge cine od istoka?
Gdi su t' zlati sad prsteni,
gdi kolajne ali venci?
Gdi su sada tve postelje
bile tere priperene?¹⁷

citatno imitiraju, s nepotpunim opsegom podudaranja, sljedeći Stojanovićeve retci:

Imanja sad gdi su, i sva dobra tvoja?
Sada više nisu tvoja niti moja:
Kud' od mnoge verste perstenove hiti?
S' kojim bile perste ti šećuć se kiti.
Pokrivene svilom postelje tko ima?
U palacu bilom tko poštenje prima.¹⁸

Stojanovićeve stihovi kojima se Duša obraća Tilu:

Sva rodbina tvoja veseli se dosta;
Jer je svakom svoja strana blaga osta:¹⁹

¹⁶ Isto, str. 55.

¹⁷ Marulić, str. 187/188.

¹⁸ Stojanović, str. 4.

¹⁹ Isto, str. 5.

* * *

Ti s' odićom zlatnom nisi odiveno,
Nego slabim platnom jesi pokriveno:²⁰

reminisciraju Marulićevu motiviku iskazanu u stihovima:

Ne ufaj u rod, da te iskupi,
komu blago tvoje pristupi;

...

Ne odiva tvoga kipa
Sad nijedna halja lipa,
dva pineza prodal ne bi
halje, ke su sad na tebi.²¹

I u Marulića i u Stojanovića Duša govori Tijelu kako je ono nekad stanovalo u »polaćah bilih« — »palacu bilom«, a sada »tva kuća crvi puna« — »gladni cervi kod tebe se hrane«²². Tijelo se u Marulića i Stojanovića opravdava tako što tvrdi da Duša vlada Tijelom, pa je ona odgovorna za njegove grijehe: »A ti, ako moja biše / ti gospoja, znat imiše, / da me imaš ti vladati;« — »Ako se duh najde u grišnome dilu, / I u zloću sajde čineć vazda silu: / Tilo mora slušat duh, dok s' njim stoji.«²³ Duša se opravdava pak tako što tvrdi kako ju Tijelo nije htjelo slušati, iako ga je ona opominjala; u Marulića: »Prignuše te tve mlobščine, na blud svaki i taščine, / i podložne sa svim svitu / ne trpiše mu bukutu, / kad te htijah nejiden'jem / pedipsati ter nespan'jem.«, odnosno u Stojanovića: »Kada hoti kradom tebe tilo karat / S' bićih, s' bdjenjem, s' gladom, tada odgovarat / Svit, ispraznost poče, da te sebi slože, Ko kad tati skoče, što se više može.«²⁴ I tako redom, sve do samog kraja obaju tekstova, možemo pratiti motivsku i mjestimičnu leksičku podudarnost između Marulićevih i Stojanovićeve stihova. U jednom trenutku doći će do uspostavljanja potpune citatne relacije, a to je mjesto koje i Vodnik ističe kao krucijalni dokaz Stojanovićeve imitacije Marulića: »Kao najsigurniji primjer Stojanovićeve posla evo jedna paralela. U Marulića govori tijelo duši:

Koji mnozim z a p o v i d a h
i u Rime kuće z i d a h ;
ki pineze mogoh s k u p i t ;
oka, perle, zemlje k u p i t .

A u Stojanovića u dvanaestercima glasi ovako:

²⁰ Isto, str. 6.

²¹ Marulić, str. 189.

²² Marulić, str. 186.; Stojanović, str. 5.

²³ Marulić, str. 191.; Stojanović, str. 7.

²⁴ Marulić, str. 193.; Stojanović, str. 8.

T U X B A
DUSHE I TILA
OSUDJENA,
KOJASE KAKO NIKI GOVORE,
U S N U
SVETOM BERNARDU
P R I K A Z A.

— *add. 1.* —
SLOXENA, I IZPISANA OD
JOSIPA STOJANOVICH A,
BRODJANINA, REDA SVETOGA FRAN-
CESKA. GODINE 1791.

U B U D I M U,
SLOVIMA MUDROSKUPSHTINE KRALJEVSKE.

1 7 9 4.

Naslovna stranica Stojanovićeve »Tužbe duše i tila« iz 1794.
(Foto: Ranko Marković)

U S P O M E N A
O P C H E N S K O G A
S U D A

P R I K A Z A N A
B O G O L J U B N O M U P U K U
K R S T J A N S K O M U.

Ignarić Šimica
op 3

J O S I P A S T O J A N O V I C H A,

R E D A S. F R A N C E S K A, D E R X A V E S.
I V A N A K A P I S T R A N A G O D I N E 1795.

N A S F E R H I.

Molitva juternja Principa Eugenie.

N A P O S L I.

Molitva vojnička S. Ivana kapistrana, pod Bio-
gradom u vrijeme rata turskoga vajuikom pripisana.

U B U D I M U,
S L O V I M A M U D R O S K U P S H T I N E K R A L J E V S K E.
1 7 9 5.

Naslovna stranica Stojanovićeve »Uspomene općenskoga suda« iz 1795.
(Foto: Ranko Marković)

Dok uživah svita mlogim z a p o v i d a h,
 Kano kitu cvita vas palac u z i d a h :
 Njive, srebro, zlato znadoh lipo s k u p i t,
 Tko bi zno, da zato pakô hoću k u p i t.«²⁵

Gornji primjer jasno pokazuje kako je Stojanović sačuvao u potpunosti Marulićeve misli, uz identični poredak rima. Do ovakvog uspostavljanja citatne relacije ne dolazi često, tek jednom u cijelom Stojanovićevu pjesmotvoru, a razlog je tomu što Stojanović, zbog pretvaranja misli iz osmeraca u dvanaesterce, stalno potrebuje veću količinu jezičnog materijala od Marulića. Zbog toga se i ne treba čuditi ako nam se mjestimice učini da za istu količinu tematskih i semantičkih informacija Stojanović troši veću količinu riječi, kako je to primjerice u ovim njegovim retcima gdje Duša govori Tijelu: »Ja jesam, znaj dobro, lip stvor pravog Boga; / Jer me je on obro, na sumnju od toga: / na priliku svoju nakiti me lipo, / Al' ti sriću moju skvari živuć slipo.«, naspram dva Marulićeva osmeračka retka: »Bog me stvori na priliku / svoju, — dajmo njemu diku —«.²⁶ Zasigurno je i to jedan od važnih formalnih razloga, pored onih bitnih kreativnih, zašto Stojanovićev stil ne može biti kao u Marulića: zgusnut, sugestivan, tečan, ili kako je to Tomo Matić rekao: »Stojanovićeva 'Tužba' nije mogla zagrijati čitaoca: njegov stil je neizbrušen, a dvanaesterac mu je hrapav i monoton.«²⁷ U Stojanovićevu tekstu zapaža se tako nešto što bismo mogli nazvati okvirnom citatnom sinonimijom: za isti sadržaj kao u Marulićevu tekstu Stojanović je prinuđen uvesti tek slične ili potpuno drugačije izraze. Pretvaranje osmeračkih redaka u dvanaesterce zahtijevalo je od Stojanovića stalnu potragu za novim riječima koje su tek formalno proširivale Marulićeve misli, ali u semantičkom smislu nisu donosile ništa bitno novo. Inflacija jezičnog materijala posljedovala je semantičkom zalihošću u odnosu na zgusnute Marulićeve osmerce, njihovo značenje i smisao.

Nedvosmisleni intertekstualni okvir koji postoji između ova dva djela, na njihovoj tematskoj, sintagmatskoj (fabularnoj i kompozicijskoj) razini te reminiscencije i mjestimični citatni inteksti nepotpunog opsega podudaranja dovode do zaključka kako je Stojanovićeva narativna pjesma spram Marulićevog prikazanja njegova književna stilizacija.²⁸ To znači da je Marulićevo prikazanje posve integrirano u Stojanovićevu obradu dijaloga duše i tijela, uz određene oblike prilagodbe i izmjene šesnaeststoljetnog prototeksta.

²⁵ Vodnik, str. 55/56.

²⁶ Stojanović, str. 4.; Marulić, str. 187.

²⁷ Matić, nav. djelo, str. 65.

²⁸ O pojmovima stilizacije, aluzije i citatnosti te o razlici između prototeksta i podteksta vidi u spomenutoj knjizi D. Oraić–Tolić.

III.

Kada govori o suodnosu druge Stojanovićeve pjesme, *Uspomene općenskoga suda*, i Marulićeva *Prikazanja od nevoljnoga dne*, Vodnik je svjestan da dodiri između njih nisu tako jasni kao u prethodnom slučaju. Ova se dva djela podudaraju, i to nepotpuno, na kompozicijskoj razini, dok je u Stojanovića zamjetno tek nekoliko jezično–stilskih podudaranja s Marulićevim tekstom (u Stojanovića, kao i u Marulića, »trublja« budi mrtve da ustanu; i u jednog i u drugog grešnici Majku Božju nazivaju »majkom od milosti«, itd.) Citatnih inteksta, bilo potpunih bilo nepotpunih, a koji bi se sustavno, kao u poredbi prethodnih dvaju tekstova, mogli pratiti kroza cijelu Stojanovićevu pjesmu, nema. Stojanović se, smatra Vodnik, ugledao na kompozicijskoj i idejnoj razini i na ovo drugo Marulićevo prikazanje, ali više po inerciji, kako zbog identične eshatološke naravi obaju tekstova, tako i zbog Marulićeva autoriteta kojemu se pripisuju obje dramske obrade. Čini se da je Stojanović oba ova prikazanja čitao »u paketu«, pa su mu se logično za njegovu obradu nametnula oba teksta: »... jamačno ne će biti slučajno, da je i Stojanović pored pomenute vizije sv. Bernarda obradio i 'Uspomenu općenskoga suda', pa nam se svuda nada je misao, da je i za ovu pjesmu Stojanović primio poticaj iz druge pomenute Marulićeve reprezentacije, ali ova je pjesma veoma kratka, bez dramatskog oblika, u dvanaestercima prema izvornim osmercima, a sujet joj je i onako općenit i svuda jednak...«²⁹. Četiri kompozicijske cjeline iz Stojanovićeve posljednjeg suda: *Razdiljenje dobrih od zločestih*, *Sudac nebeski govori*, *Zaziva u raj dobre* i *Otpavlja u pakao zločeste* Stojanović je isto tako mogao preuzeti iz bilo kojeg drugog eshatološkog srednjovjekovnog teksta, jer nema u navedenim kompozicijskim cjelinama ništa posebno što bi upućivalo upravo na Marulićevo prikazanje. Ni narativna projekcija zbivanja u Stojanovića nema ništa zajedničkog sa složenim i razigranim dramskim dijaloziranjem i stalnim uvođenjem novih likova u Marulićevu tekst. O nekakvom fabularnom razvoju u Stojanovića zapravo uopće ne možemo govoriti, jer su scene strašnog suda predložene kao četiri statične slike koje uokviruje uvod i tzv. *Ponukovanje*. Dok smo kod Marulića tijekom cijelog prikazanja postupno upoznavani s grijehom i dobrim djelima, posebice se to očituje u dramsko–dijaloškom metaforičnom prikazu sedam smrtnih grijeha, kod Stojanovića je sve podređeno završnom *Ponukovanju*. Zajedno s uvodom ono je posvećeno samo jednom cilju: obračunu sa slavonskim prosvjetiteljima i »volterijancima«. Ponajbolje se to vidi iz sljedećeg stiha uvoda: »Svi koji velite, da ste prosvitljeni / S Volterom želite ostati zaslipljeni.«, odnosno iz stiha *Ponukovanja*: »Od višnjega Boga ričih šalu prave, / Dok od stada svoga pisaoce slave.«³⁰ Antiprosvjetiteljska pragma ugušila je svaku kreativnost Stojanovićeve teksta, a i sama količina teksta u kojoj se kritiziraju »prosvitljeni« spram količine teksta kojim su predložena zbivanja na »općenskom sudu« nada je Stojanovićevom pjesmotvoru utilitarne odrednice pamfleta, a nikako ne kreativne obrade Marulićeva

²⁹ Vodnik, str. 56.

³⁰ Stojanović, nav. djelo, str. 4 i 22.

prikazanja. Ako smo prethodni slučaj suodnošenja Stojanovićeve i Marulićeva teksta označili kao stilizaciju, tada bismo ovdje mogli govoriti o aluziji na Marulićev tekst, tj. o takvom specifičnom odnosu između dvaju tekstova među kojima se veza ne uspostavlja nekim stvarnim intertekstualnim dodirima, već ona nastaje kao rezultat pozitivne Stojanovićeve reakcije na misaonost Marulićeva podteksta. To ne znači da Stojanović nužno preuzima formalne elemente Marulićeva prikaza strašnog suda, osim možda spomenutih kompozicijskih toposa, već to znači da on implicitno preuzima sve one semantičke rezonancije koje se iz Marulićeva teksta, a na temelju Stojanovićeve kršćanskog i kulturnog iskustva, mogu iščitati: strahote grijeha, veličina dobrote, moć božanske kazne i nagrade, i sl.

IV.

U tom smislu, a sasvim kao podršku Vodnikovoj tezi da se Stojanović oslanja na Marulića, spomenut ćemo da je dobar dio slavonske književnosti XVIII. stoljeća funkcionalno obilježen utvrđivanjem kršćanskog nauka nakon dugih godina turskog jarma. Pozivanje na utvrđeni kanon Svetog pisma jest činjenica na kojoj se izgrađuje pisana riječ u Slavoniji. Naročito su se pred sve većim prodiranjem ateističkih i revolucionarnih ideja sa zapada Europe slavonski nabožni pisci, svi odreda svećenici ili redovnici, pozivali na Bibliju i kršćanske autoritete kako bi im oni pomogli u obrani kršćanskog nauka i morala. U takvom je povijesnom i kulturnom okruženju sasvim vjerojatno da je i franjevac Josip Stojanović izabrao svoga uzoritog autora, Marka Marulića, čija je djela naposljetku, kako vidimo, manje ili više imitirao. Shvaćanje hrvatske književne i kulturne tradicije, napose one dalmatinske, kao riznice vrijedne oponašanja i nastavljanja potvrđuju i mnogi drugi slavonski pisci toga doba: Antun Kanižlić, Matija Petar Katančić, Josip Pavišević, Emerik Pavić...³¹ Percepcijom i aktivnom recepcijom dalmatinske književne tradicije, slavonski pisci osamnaestog stoljeća, a među njima i Josip Stojanović, posvjedočuju postojanje svijesti o duhovnoj integraciji hrvatskog prostora i kontinuitetu nacionalne književne tradicije, političkoj razjedinjenosti usprkos. Tako utemeljivši svoju osamnaestostoljetnu književnost, Slavonija je mogla spremno dočekati burna preporodna gibanja narednog stoljeća.

³¹ Ovakvoj našoj zamjedbi bitnije ne smeta nedovršena rasprava oko pitanja Marulićeva autorstva ovih dvaju prikazanja: najvažnije je da se Stojanović i strukturno i idejno ugleda upravo na spomenute eshatološke tekstove, a njihova je južnohrvatska provenijencija i provjerena i potvrđena. Vidi o tome rad W. Potthoffa u ovome zborniku.

Ivica Matičević

DALMATIAN WRITERS IN THE 18TH CENTURY SLAVONIC LITERATURE.
JOSIP STOJANOVIĆ AND MARKO MARULIĆ

In his study *Slavonic Literature in the 18th Century* Branko Drechsler (Vodnik) points to a possible correlation between two late 18th century poems by Josip Stojanović, a Franciscan from Brod, and two 16th century miracle plays, allegedly by Marulić. In Drechsler's study the poem *Tužba duše i tila osuđena* (*The Grievances of the Soul and the Flesh Condemned*) is confronted with the miracle play *Govorenje sv. Bernarda od duse osujene* (*St Bernard's Sermon on the Condemned Soul*), and the poem *Uspomena općenskoga suda* (*The Memory of the Last Judgement*) with allegedly Marulić's *Prikazanje od nevoljnoga dne* (*A Miracle Play treating of the Last Judgement*). The scope of the present article is to provide Vodnik's analysis with critical comments and a glossary of terms commonly used in the framework of modern intertextual analyses. Having identified in the first poem a number of the thematic, fabular, compositional and stylistic quotations from Marulić, the author confirms that it is an unquestionable stylization of Marulić's prototext. However, where the second one is concerned, he finds out that on the whole, if we neglect some stylistic reminiscences that may recall Marulić, its dependance on the respective miracle play is not that clear. It would be, of course, exaggerated to conclude that its complete thematic, fabular and compositional designs necessarily imply Marulić's text, since, as a matter of principle, the *topoi* of the "last judgement", that abound in Stojanović's text, belong to the general matrix of medieval eschatology.

However, as the concluding argument in favor of the thesis that Stojanović returned to Marulić for inspiration, the author quotes Vodnik's remark that perfectly explains the function of the recognized intertextual links: Stojanović's religious poems are closely connected with the reaction to the contemporary Voltairanism. Faced with the penetration of the ideas of the Enlightenment from the south and west of Europe, he turned to the Croatian - more precisely Dalmatian - literary heritage and it should not come to us as a surprise that he chose the moralist and the Catholic Marulić as his favorite model. With this he joined other Slavonic writers who drew on the spiritual legacy of the Croatian south, like Antun Kanižlić, Emerik Pavić, Josip Pavišević or Matija Petar Katančić, confirming, at the same time, his own vivid consciousness of the continuity of the national literary tradition.